

8.3.2019

EOAK/4986/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen**Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen****VANKITERVEYDENHUOLLON YKSIKKÖ, PYHÄSELÄN VANKILAN POLIKLINIKKA**

Tarkastuspöytäkirja

Tarkastuskohde Vankiterveydenhuollon yksikön Pyhäselän poliklinikka

Tarkastusajankohta 10.10.2018

Osallistujat EOAK:sta Neuvontaläkärin Pia Wirta
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Iisa SuhonenOsallistujat
tarkastuskohteesta Sairaanhoidaja - - -
Sairaanhoidaja - - -**1 Yleistä oikeusasiamiehen tarkastustehtävästä**

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan tarkoitukseksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä. Tehtävä mahdollistaa esimerkiksi ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla. Pääpaino tehtävässä on ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja. Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvontaelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnoista vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

YK:n vammaisyleissopimuksen (CRPD) ratifiointin myötä (10.6.2016) eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityistä huomiota muun muassa toimitilojen esteettömyyteen sekä vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallistumisen mahdollisuuksiin.

Oikeusasiamiehen kanslian teemana vuonna 2018 on oikeus yksityisyyteen, mikä otetaan huomioon myös tarkastuksilla.

2 Tarkastuksen tarkoitus ja kulku

Tarkastus tehtiin apulaisoikeusasiamies Pasi Pölösen määräyksestä. Tarkastuksesta ilmoitettiin etukäteen.

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua Vankiterveydenhuollon yksikön (VTH) Pyhäselän poliklinikan toimintaan ja vankipotilaiden mahdollisuuteen saada tarvitsemaansa hoitoa.

Etukäteismateriaalina saatiin VTH:n lääkehoitosuunnitelma.

Pyhäselän vankilaan tehtiin tarkastus 9. ja 10.10.2018 sekä erillinen esteettömyystarkastus. Näistä on laadittu erilliset pöytäkirjat (EOAK/4653/2018 ja EOAK/5322/2018). Tarkastuspöytäkirjat on luettavissa oikeusasiamiehen verkkosivuilta www.oikeusasiamies.fi.

Vankien luottamuksellisista haastatteluista on laadittu erilliset muistiot, jotka ovat salassa pidettäviä mm. julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 15 kohdan perusteella. Joitain vankien keskusteluissa esille ottamia aiheita käsitellään pöytäkirjoissa. Näissä tapauksissa vanki on antanut luvan ottaa asian esille tai asia on esitetty siten, ettei vanki ole tunnistettavissa.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ja suositukset ilmenevät kohdassa 10. Tämän pöytäkirjan luonnos lähetettiin poliklinikalle kommentoitavaksi. Vankiterveydenhuollosta annetut kommentit on joko otettu huomioon tekstissä tai kirjattu pöytäkirjaan erikseen kursiivilla.

3 Poliklinikan palveluja käyttävät potilaat ja poliklinikan resurssit

Pyhäselän vankilan vankipaikkaluku on 87, joista 70 paikkaa on miesvangeille ja 17 naisvangeille. Tarkastusaikaan vankeja oli paikalla 78, joista miesvankeja 64 ja naisvankeja 14. Vankilan käyttöaste oli noin 90 %. Vangeista ulkomaalaisia oli 5. Alaikäisiä vankeja ei ollut yhtään. Vankilaan sijoitetaan vankeusvankeja, sakkovankeja ja tutkintavankeja.

Tarkastuksen aikana yksi vanki oli suorittamassa yksinäisyysrangaistusta. Tarkastuksen aikana ei ollut yhtään vankia sijoitettuna eristykselleihin.

Korvaushoidossa olevia vankipotilaita oli tarkastushetkellä kolme. Kaikilla oli metadon-lääkitys.

Poliklinikka oli auki arkipäivisin klo 7.30–15.45. Poliklinikalla työskenteli kaksi sairaanhoitajaa. Sijaisten saamisessa ei ole ollut ongelmia. Akuutit asiat hoidetaan saman päivän aikana. Jos potilaalla on kiireetöntä hoitoa vaativa asia, on hänen mahdollista päästä hoitajan vastaanotolle noin viikon sisällä.

Poliklinikalla oli ostopalvelulääkäri, jonka tuli käydä toimeksiantosopimuksen mukaan kerran viikossa pitämässä vastaanottoa. Tämä ei kuitenkaan toteutunut (kohdassa 4.2 asiasta enemmän). Psykiatri kävi kerran kuukaudessa, mitä pidettiin riittävänä.

Suun terveydenhuollon toteutumisessa oli ollut ongelmia, mihin oli tulossa muutos. Tarkastusta seuraavana päivänä oli aloittamassa ostopalveluna hammaslääkäri ja hammashoitaja, joille oli voinut varata aikoja maaliskuulle saakka. Työpari alkaa käydä Pyhäselässä kaksi kertaa kuukaudessa.

4 Tarkastushavainnot sekä apulaisoikeusasiamiehen alustavat kannanotot ja suositukset

4.1 Yleistä

Apulaisoikeusasiamies haluaa aluksi tuoda yleisesti esille sen, että tarkastushavainnoissa ja niiden kannanotoissa jäävät usein myönteiset seikat vähemmälle huomiolle. Vankiterveydenhuollossa tehdään hyvää työtä – varsinkin kun otetaan huomioon käytettävissä olevat resurssit sekä haastava ja paljon hoitoa vaativa potilasainek. Usein myös asiat, joissa tarkastusten perusteella todetaan kehitettävää, ovat sellaisia, joihin poliklinikka ei voi itse vaikuttaa. Apulaisoikeusasiamies pitää kuitenkin tärkeänä, että vaikeistakin asioista kyetään käymään rakentavaa keskustelua tarkastuksen aikana ja sen jälkeen.

Apulaisoikeusasiamies haluaa korostaa, että terveydenhuollon ammattihenkilöillä on merkittävä rooli huonon kohtelun ennaltaehkäisyssä. Tarkastuksella käytiin hyvää ja rakentavaa vuoropuhelua. Tarkastajille jäi käsitys siitä, että poliklinikalla oltiin sitoutuneita hoitotyöhön ja huolehdittiin siitä, että vankipotilaat saavat tarvitsemansa hoidon, vaikka tarkastusajankohtana lääkäripalvelujen saatavuudessa oli ongelmia. Asiaan on kuitenkin puututtu pian tarkastuksen jälkeen.

4.2 Lääkärin vastaanotolle pääsy

Tarkastushavainnot

Ostopalvelulääkäri kävi noin kaksi kertaa kuukaudessa, vaikka sopimus edellyttäisi kerran viikossa. Hän ei ilmoittanut etukäteen, milloin oli tulossa ja käynnit toteutuivat epätasaisesti.

Edellä kerrotusta johtuen poliklinikalta ei voitu ilmoittaa potilaille lääkärin vastaanottoaikoja eikä ollut mahdollista muutenkaan suunnitella työtä. Sairaanhoitajat joutuivat myös konsultoimaan poikkeuksellisen paljon muita VTH:n lääkäreitä. Heidän tavoittamisensa oli ongelmallista, koska VTH:n ohjeen mukaan näitä muita (virka)lääkäreitä voi konsultoida klo 14.30–16 välisenä aikana ja poliklinikka meni kiinni klo 15.45. Ohjeistuksen mukaan konsultoinnille ei saisi laittaa ajanvarausta, mutta jotkut lääkärit ohjaavat tekemään ajanvarauksen ja näin toimimalla asian yleensä saa hoidettua.

Sairaanhoitajat kokivat myös haasteelliseksi, että lääkäri ei ottanut vastaan kaikkia niitä potilaita, jotka sairaanhoitaja oli hoidon tarpeen arvioinnin jälkeen laittanut vastaanottolistalle.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ja suositukset

Pohjois-Suomen aluehallintoviraston 1.6.2017 Pyhäselän poliklinikalle tekemästä ohjaus- ja arviointikäynnistä laaditussa kertomuksessa on pidetty Pyhäselän vankilan lääkäriresurssia (tuolloin ostopalvelulääkäri oli paikalla kerran viikossa noin kaksi tuntia kerrallaan) niukkana suhteessa vankilan tyyppiin ja arvioituun potilasainekseen. Aluehallintovirasto on lisäksi pitänyt erittäin ongelmallisena käynnillä kerrottuja tilanteita, joissa hoitajan tekemän hoidon tarpeen arvion mukaan lääkäriaika olisi ollut perusteltu, mutta sellaista ei ole ollut saatavissa tai aika on saatu järjestettyä pitkän viiveen jälkeen tai tavanomaista lyhyempänä käyntinä. Aluehallintoviraston jälkikäteen saaman tiedon mukaan lääkäriresurssia oli lisätty uuden ostopalvelulääkärin aloitettua työssään ollen 2–3 päivää kuukaudessa.

Tarkastuksella saadun tiedon mukaan lääkärin tuli siis käydä toimeksiantosopimuksen mukaan kerran viikossa pitämässä vastaanottoa. Tämä ei kuitenkaan toteutunut ja vankien kuulemisessa esitettiin kritiikkiä poliklinikan toimintaa kohtaan. Vangit olivat tyytymättömiä erityisesti siihen, etteivät he päässeet lääkärin vastaanotolle. Apulaisoikeusasiamies piti tätä kehitystä huolestuttavana.

Apulaisoikeusasiamies totesi alustavissa kannanotoissaan, että VTH on vastuussa siitä, että vanki saa hänen lääketieteellisten tarpeidensa mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon sekä lääkinnällisen kuntoutuksen. Tässä ominaisuudessa VTH:n tulee huolehtia siitä, että vankipotilaat pääsevät lääkärin vastaanotolle silloin kun siihen on tarvetta ja lain mukaisessa ajassa. Oikeusasiamies on jo aiemmin ottanut kantaa päivystysringin käyttöön lääkärin konsultoinnissa ja todennut, että VTH:n toiminnanohjausyksikön tulisi huolehtia siitä, että konsultaatiot saadaan tehtyä.

Itä-Suomen alueylilääkäri ilmoitti, että lääkärin omavaltaiseen käytökseen on puututtu ja tämän seurauksena poliklinikalla käyvä lääkäri vaihtui marraskuussa 2018. Nykyisin ostopalvelulääkäri käy pitämässä vastaanottoa poliklinikalla viikoittain ja lääkäripalveluihin oltiin tyytyväisiä.

4.3 Asiointilomakkeen käyttö

Tarkastushavainnot

Pohjois-Suomen aluehallintoviraston käynnillä oli kiinnitetty huomiota siihen, että terveydenhuollon asioimislomakkeille oli varattu erillinen postilaatikko poliklinikan ulkopuolelle. Aluehallintoviraston mukaan kaikki vangit eivät kuitenkaan voi kaikissa tilanteissa tuoda asioimislomaketta postilaatikkoon. Se suositti oikeusasiamiehen aiemman kannanoton mukaisesti varamaan vankipotilaille kirjekuoria poliklinikan asioimislomakkeita varten terveystietojen salassapidon turvaamiseksi.

Vankilaan tehdyn tarkastuksen yhteydessä todettiin, että vankien on mahdollista saada vankilasta kirjekuoria asiointilomaketta varten. Lisäksi niille osastoille, joiden vankien liikkumista oli enemmän rajoitettu, oli sijoitettu osaston tiloihin poliklinikan oma postilaatikko, johon vanki voi laittaa asiointilomakkeen. Poliklinikan henkilökunta tyhjentää nämä postilaatikot. Naisten osastolle kaivattiin samanlaista postilaatikkoa ja tämä toive välitettiin loppukeskustelussa vankilan johdolle.

Vankien kuulemisessa vangit esittivät tyytymättömyyttä siihen, ettei heidän asiointilomakkeisiinsa vastata.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ja suositukset

Apulaisoikeusasiamies pitää mahdollisena, että vankien kokemus siitä, että he eivät saaneet vastauksia asiointilomakkeisiinsa, johtui pitkälti siitä, että poliklinikan sairaanhoitajilla ei ollut tietoa, milloin lääkäri piti seuraavan kerran vastaanottoa. Apulaisoikeusasiamies viittaa oikeusasiamiehen aiempiin kannanottoihin asiointilomakkeisiin vastaamisesta ja toteaa, että potilaan yhteydenottoon tulisi ylipäänsä reagoida, jotta tämä tietää, että asiointilomake on tullut perille ja että se on noteerattu, vaikka aina ei olisikaan mahdollista antaa heti vastaanottoaika.

Edellisen lisäksi apulaisoikeusasiamies toistaa useaan otteeseen oikeusasiamies Petri Jääskeläisen esittämän kannanoton siitä, että potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukainen menettely on se, että potilaalle ilmoitetaan vastaanoton ajankohta. Jos tarkkaa aikaa ei voida antaa, on laillisuusvalvojan ratkaisukäytännössä katsottu, että hoitoon pääsyn ajankohta tulisi ilmoittaa kuukauden tarkkuudella.¹

Poliklinikan osastonhoitajan ja sairaanhoitajien yhteisissä kommentteissa todetaan, että vankipotilaan asiointilomakkeisiin reagoidaan saman päivän aikana. Jos asia on akuutti, hänet kutsutaan vastaanotolle samana päivänä. Jos asia ei ole akuutti, hänelle lähetetään yleensä sama asiointilomake takaisin, jossa ilmoitetaan esimerkiksi varatusta ajasta sairaanhoitajalle. Aiemmin saatettiin ilmoittaa, että lääkäriaika oli varattu, mutta ajankohtaa ei pystytty kertomaan. Sittemmin lääkäritilanteen vakiinnuttua pystytään myös lääkärin vastaanottoaika kertomaan.

¹ Esim. VTH:n Vantaan poliklinikan tarkastuspöytäkirja s. 14–15 (EOAK/6454/2017), joka on luettavissa oikeusasiamiehen verkkosivuilla www.oikeusasiamies.fi.

4.4 Vangin terveystarkastus tulovaiheessa

Tarkastushavainnot

Terveydenhuollon tulotarkastus / -haastattelu tehdään ainoastaan niille vangeille, jotka tulevat siviilistä (yleensä poliisivankilasta). Muista vankiloista tulleille vangeille ei tulotarkastusta tehdä, koska heille on jo sellainen tehty. Terveystarkastus pyritään tekemään vuorokauden kuluessa ja viimeistään kolmen vuorokauden sisällä. Useimmiten viive johtuu siitä, että vanki on tullut perjantai-iltapäivällä tai viikonlopun aikana. Terveystarkastuksessa ei rutiininomaisesti tehdä havaintoja väkivallan merkeistä tulovaiheessa.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ja suositukset

Apulaisoikeusasiamies viittaa aiempiin oikeusasiamiehen kannanottoihin² vangin terveydenhuollon tulotarkastuksen toteuttamisesta. Nämä tulisi tehdä mahdollisimman pian vangin saapumisesta, mielellään 24 tunnin kuluessa. Terveystarkastuksessa tulisi huomioida tutkittavan mahdolliset fyysisen väkivallan merkit ja kirjata nämä potilastietoihin. Oikeusasiamies on pitänyt puutteena, ettei tulohaastattelulomakkeessa ole omaa kohta tälle. Vantaan poliklinikan pöytäkirjan osalta oikeusasiamiehelle on ilmoitettu, että VTH:n käytössä on nykyisin myös kehonkerrat ja ohje epäiltäessä vangin pahoinpitelyä tai kaltoinkohtelua. Apulaisoikeusasiamies pitää tätä oikeasuuntaisena. Hän suosittaa kuitenkin VTH:n toiminnanohjausyksikköä harkitsemaan, olisiko tulohaastattelulomakkeeseen mahdollista saada oma kohta väkivallan merkkien havainnoille ja tutkittavalle tehdyistä kysymyksistä mahdollisista väkivaltatilanteista esim. kuljetuksen yhteydessä tai vapaudenmenetyksen aikana poliisin säilytystiloissa.

Edellisten lisäksi apulaisoikeusasiamies suosittaa, että terveydenhuollosta tavattaisiin myös muista vankiloista siirretyt vangit mahdollisimman pian heidän saapumisestaan ja selvitettäisiin, onko heillä terveydenhuollon tarvetta. Vanki on voinut erilaisista syistä johtuen jäädä tai jättäytyä edellisessä vankilassa terveydenhuollon palvelujen ulkopuolelle taikka kuljetuksen aikana on voinut tapahtua jotakin sellaista, mikä olisi vangin ja vankilan henkilökunnan oikeusturvan kannalta hyvä dokumentoida myös potilastietoihin. Vangin haastattelun ei tarvitsisi olla yhtä laaja kuin varsinainen tulotarkastus ja voisi tapahtua esim. työkyvyn arvioinnin yhteydessä, jos arviointi tehdään 1–2 päivän kuluessa vangin saapumisesta.

Alueylilääkäri toteaa, että vankiterveydenhuollon tavoitteena on tukea vangin polkua vankeudesta vapautteen ja ohjata vankia itsenäiseen ja omaehtoiseen toimintaan mm. hakeutumalla asiointilomakkeen avulla VTH:n palvelujen piiriin. Siviilissä jokainen on kuitenkin vastuussa omasta terveydestään ja mahdollisten sairauksiensa hoidosta. Tämän vuoksi poliklinikalta ei ohjata eikä kannusteta heitä passiivisuuteen niin, että vankilan poliklinikan hoitaja olisi se, joka olisi aktiivinen tässä asiassa. Alueylilääkäriin mukaan poikkeuksena ovat ne vankipotilaat, joilla on psyykkisen sairauden vuoksi riski jäädä hoidon ulkopuolelle ja estää hoitoon hakeutumisen. Tässä isona apua on myös vankilan henkilökunta, joka informoi kyseisistä tapauksista, jolloin niihin matalalla kynnyksellä tartutaan.

Poliklinikalta ilmoitettiin, että sillä ei ole resursseja kutsua kaikkia toisista vankiloista siirtyviä vankeja vastaanotolle. Potilastietojärjestelmään on kirjattu merkinnät jatkohoidosta ja poliklinikalla hoidetaan vankipotilaan hoitoa koskevat keskeneräiset asiat. Kommentteissa korostettiin, että vankipotilas tietää laittaa asiointilomakkeen poliklinikalle, jos hänellä on terveysthuolia.

² Esim. edellä mainittu Vantaan poliklinikan tarkastuspöytäkirja s. 15–16.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että vaikka vangit ovat tietoisia siitä, miten vankiterveydenhuolto toimii, voi siitä huolimatta heidän joukossaan olla sellaisia, jotka eivät omatoimisesti hakeudu vastaanotolle, vaikka heillä voisi olla siihen tarvetta. Apulaisoikeusasiamies pitää positiivisena asiana sitä, että vankeja pyritään aktivoimaan ja että heitä kannustetaan ottamaan myös itse vastuuta terveydestään. Suuri osa tähän todennäköisesti pystyykin, mutta joukossa voi olla myös niitä, jotka eivät pysty tai halua. Näitä voivat olla esimerkiksi psyykkisistä ongelmista kärsivät ja/tai itsetuhoiset henkilöt. Tämän vuoksi apulaisoikeusasiamies pitäisi toivottavana, että poliklinikalla olisi kaikkiin vankilaan tuleviin vankeihin edes jonkinlainen kontakti tulovaiheessa. Vankilan henkilökunnalla on myös oma roolinsa tässä asiassa ja merkitystä – silloin kun vankilan henkilökunnan ja vankiterveydenhuollon yhteistyö ja keskinäinen tiedonkulku toimii. Aina tämä ei kuitenkaan ole toiminut, mistä on valitettavia esimerkkejä.

4.5 Tarkkailuun tai eristämistarkkailuun sijoitetut vangit

Tarkastushavainnot

Pyhäselän poliklinikalla – kuten useimmilla VTH:n poliklinikoilla – ei ole henkilökuntaa paikalla muuta kuin arkisin virka-aikana. Tästä johtuen poliklinikalla ei ole mahdollista toteuttaa tarkkailuun tai eristämistarkkailuun sijoitetun vangin terveydentilan seuranta siten kuin esimerkiksi kansainväliset suositukset ja elimet (kuten CPT) ovat edellyttäneet ja myös VTH:n omassa määräyksessä edellytetään. Tästä on olemassa useita laillisuusvalvojan kannanottoja vuosien varrelta.³

Vankilan tarkastuksen yhteydessä ilmeni, että eräästä eristämistarkkailuun sijoitetusta vangista ei ollut tehty ilmoitusta terveydenhuoltoon. Tämä johtui siitä, että eristämistarkkailu oli aloitettu välittömästi (ulkopuolisen) lääkärin toimittaman henkilönkatsastuksen jälkeen. Vanki oli ollut lähes neljä vuorokautta eristämistarkkailussa ilman, että poliklinikalla oli tietoa tästä. Vangin terveydentilaa ei ollut siten käyty tutkimassa kertaakaan koko eristämistarkkailun aikana.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ja suositukset

On yksilöllistä, miten kukin reagoi yksinäisyyteen ja oleskelun rajoittumiseen pääosin sellissä oloon. Kiistatonta kuitenkin on, että lähes ympärivuorokautinen yksin olo sellissä on haitallista erityisesti psyykkiselle mutta myös fyysiselle hyvinvoinnille.⁴ Tarkkailuun tai eristämistarkkailuun sijoitetun vangin terveydentilan tutkimisella on tarkoitus selvittää, huonontaako eristäminen vangin terveydentilaa ja tuleeko eristäminen lopettaa välittömästi. Tästä johtuen jo vankeuslaki edellyttää, että tarkkailuun tai eristämistarkkailuun sijoitetusta vangista ilmoitetaan viipymättä terveydenhuoltoon ja että sieltä käydään mahdollisimman pian katsomassa vankia.

Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan se, ettei edellä mainittu toteudu käytännössä, johtuu VTH:n resursseista, eikä poliklinikoiden toimintatavoista. Asiaa ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä tässä pöytäkirjassa. Apulaisoikeusasiamies viittaa myös Pohjois-Suomen aluehallintoviraston näkemykseen, jonka mukaan vankipotilaan joutuessa tarkkailuun terveydellisistä syistä, ovat perusteet mielenterveyden hoitoon selkeästi olemassa. Aluehallintoviraston mukaan vankilaympäristössä tämä tarkoittaa vähimmillään psykiatrin kiireellistä konsultaatiota potilaan hoidosta. Lisäksi näiden potilaiden hoitosuunnitelmassa tulee olla psykiatrinen hoito selkeästi huomioituna.

³ Viimeisin EOA:n kannanotto edellä mainitussa Vantaan tarkastuspöytäkirjassa s. 17–20.

⁴ Ks. esim. Shalev. S. "Solitary confinement as a prison health issue" (2014) in: Prisons and Health (World Health Organization) <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/publications/2014/prisons-and-health>

Mitä tulee Pyhäselän vankilan tarkastuksen yhteydessä ilmi tulleeseen eristämistarkkailussa olevan vangin tapaukseen, asia saatettiin vankilan johdon tietoon tarkastuksen loppukeskustelussa ja vankilan tarkastuspöytäkirjassa. Apulaisoikeusasiamies totesi, ettei eristämistarkkailun aloittaminen henkilönkatsastuksen jälkeen tarkoita sitä, etteikö asiasta pidä ilmoittaa terveydenhuoltohenkilökunnalle. Henkilönkatsastuksen suorittaminen ja eristykseen sijoitetun vangin terveydentilan tarkastaminen ja tarkkailu ovat eri asioita. Henkilönkatsastuksen suorittavalla lääkärillä ei ole yleensä riittävästi edellytyksiä arvioida sitä, aiheutuuko eristämisestä vaaraa vangin terveydelle. Tämän arviointi ei myöskään kuulu hänelle vaan VTH:n henkilökunnalle.

Poliklinikalta todettiin, että myös virka-ajan ulkopuolella ja viikonloppuna tehtävistä tarkkailuun ja eristämistarkkailuun sijoittamisista on tehtävä ilmoitus terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvalla virkamiehelle. Mikäli vankilan omaa terveydenhuoltohenkilökuntaa ei tällöin ole paikalla, ilmoitus tehdään puhelimitse Psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikköön.

Apulaisoikeusasiamies on tietoinen poliklinikan kertomasta järjestelystä. Kysymys ei yleensä olekaan siitä, etteikö näitä ilmoituksia tehtäisi viipymättä vankiterveydenhuoltoon. Sen sijaan vankeuslain edellytys siitä, että terveydenhuollosta käydään mahdollisimman pian katsomassa vankia, ei toteudu, jos esimerkiksi vanki sijoitetaan tarkkailuun perjantai-iltana ja terveydenhuollosta käydään tarkastamassa hänen terveydentilansa vasta seuraavana arkipäivänä. Apulaisoikeusasiamies viittaa laillisuusvalvojan aiempaan ratkaisukäytäntöön ja kannanottoihin tältä osin.

4.6 Lääkehoito

Tarkastushavainnot

Poliklinikalla on käytössä annosjakelupussit, joihin on Lääkekeskuksessa koneellisesti jaettu annosjakelussa olevat lääkkeet. Vangeilla on lääkepussit omassa hallussa. Lääkkeet, joita ei anneta vangin haltuun, annostellaan dosetteihin, joista valvontahenkilökunta jakaa ne vangeille. Vangilla voi olla myös lääkärin määräämiä, tarvittaessa annettavia lääkkeitä. Nämä jaetaan erillisiin dosetteihin, jotka voidaan antaa vangin haltuun. Tarkastajat totesivat, että näissä ns. pienissä doseteissa oli näkyvillä lääkkeiden nimet, jotka oli vartijan luettavissa tämän käsitellessä dosetteja.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot ja suositukset

Valvontahenkilökunnalla ei ole oikeutta saada tietää vangin terveystietoja – kuten hänelle määrättyä lääkitystä – ellei vanki ole antanut tähän nimenomaista, kirjallista suostumusta. Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että myös tarvittaessa annettavia lääkkeitä koskevista doseteista poistetaan / peitetään lääkkeiden nimet, kuten varsinaisten dosettien osalta on tehty.

Alueyllilääkärin kommentoissa todetaan, että vanki saa haltuun kaikki muut lääkkeet paitsi pääasiassa keskushermostoon vaikuttavat (PKV) lääkkeet ja korvaushoitolääkkeet. Nämä PKV-lääkkeet eli ns. kolmiolääkkeet ovat toisinaan ”tarvittavia” – kuten esim. väliaikainen relaksanttilääkitys lihasjännityskipuihin tai vahvempi kipulääkitys kuuriluontoisesti. Nämä lääkkeet ovat valvonnan hallussa, jolloin dosettiin on kirjoitettava lääkkeen nimi ja vankipotilaan nimi. Tavoitteena on varmistaa turvallinen lääkkeiden jako, jottei se menisi arpapeliksi (ilman dosettiin lääkkeiden / vankipotilaan nimiä).

Apulaisoikeusasiamies on samaa mieltä siitä, että lääkehoidossa on huolehdittava potilasturvallisuudesta. Lääkkeen antaja vastaa siitä, että hän antaa oikealle henkilölle hänelle määrätyn lääkkeen. Viitaten jo edellä todettuun, vankilan henkilökunnalla ei ole lakiin perustuvaa oikeutta saada tietää vangin terveystietoja – ei edes siinä tapauksessa, kun vartija huolehtii lääkkeen

antamisesta vangille. Mikäli halutaan, että vankilan henkilökunta saa tietää vangin lääkehoidosta, tulisi siihen pyytää vankipotilaalta nimenomainen, kirjallinen suostumus. Esimerkiksi poliisin säilytystiloissa ja ulkomaalaisten säilöönottoyksikössä on käytössä tätä varten laadittu erityinen suostumuslomake, jossa vapautensa menettänyt antaa suostumuksen luovuttaa terveystietoja yksikön valvontahenkilökunnalle.⁵

Apulaisoikeusasiamies edellyttää, että Pyhäselän poliklinikalla huomioidaan vankipotilaan terveystietojen salassapito ja ryhdytään tarpeellisiin toimenpiteisiin.

4.7 Yhteistyö vankilan henkilökunnan kanssa

Poliklinikalla koettiin, että yhteistyö vankilan henkilökuntaan kuuluvan psykologin kanssa toimi erittäin hyvin. Pohjois-Suomen aluehallintovirasto kiinnitti käynnillään huomiota siihen, ettei VTH:n henkilökunta näe psykologin kirjauksia eikä psykologi vastaavasti näe VTH:n kirjauksia, vaikka molempien käytössä on sama sähköinen potilastietojärjestelmä. Aluehallintoviraston mukaan nykyinen käytäntö ei vastannut lainsäädännön tavoitteita riittävän kahdensuuntaisen tiedonkulun varmistamisen suhteen psykologin mielenterveyspalvelujen ja poliklinikan hoidon välillä.

Tarkastuksella todettiin, että asiantila oli edelleen jokseenkin sama kuin mitä aluehallintovirasto oli kuvannut. Psykologi tekee kuitenkin yhteenvedon PSY-lehdelle, jota poliklinikalla on mahdollista lukea. Sen sijaan poliklinikan merkinnät jäävät edelleen psykologin ulottumattomiin. Tästä johtuen asioita joudutaan käymään läpi suullisesti, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että asioita jää paljon muistin varaan.

Aluehallintovirasto on kertomuksessaan todennut käsittelevänsä asiaa jatkossa VTH:n johdon kanssa. Tästä johtuen asia ei anna apulaisoikeusasiamiehelle tarvetta toimenpiteisiin tässä vaiheessa.

Aluehallintovirasto on Pyhäselän poliklinikalle tekemänsä käynnin yhteydessä ottanut esille myös päihteiden käyttämiseen liittyvien tietojen välittämisen terveydenhuollon ja valvonnan henkilöstöjen välillä sekä sen, että näille oli jossakin määrin epäselvää, oliko tietoa mahdollista välittää laillisin keinoin. Aluehallintovirasto on viitannut oikeusasiamiehen eräessä tarkastuspöytäkirjassa esitettyyn kannanottoon ja todennut, että terveydenhuollon ammattihenkilön on mahdollista harkintaa ja omaa ammattitaitoaan käyttäen välittää valvontahenkilökunnalle tietoa havaitsemastaan päihteiden väärinkäytöstä ilman, että samalla paljastaa salassa pidettäviä terveystietoja.

Edellä mainitusta asiasta keskusteltiin poliklinikan henkilökunnan kanssa. Tässä yhteydessä tuli esille, että poliklinikalle oli merkki päihteiden käytöstä se, jos poliklinikalle ei tule joltakin vankiosastolta potilaita. Tästä keskusteltiin myös vankilan puolella ja valvontahenkilökunta piti laitosturvallisuuden kannalta tärkeänä saada päihde-epäilyistä tietoa poliklinikalta. Apulaisoikeusasiamies kannustaa poliklinikkaa informoimaan tämän tyyppisistä asioista vankilaa. Tietoa on mahdollista antaa ilmaisematta kenenkään yksittäisen vangin terveystietoja.

4.8 Haasteet

Poliklinikalla koettiin haastavana se, että pieni osa vangeista saattaa aika ajoin kuormittaa poliklinikkaa niin paljon, ettei muille potilaille tahdo jäädä tarpeeksi aikaa. Sairaanhoidaja ei ehdi

⁵ Esim. Joutsenon säilöönottoyksikön tarkastus 5.2.2019 (EOAK/5145/2018). Pöytäkirja on luettavissa oikeusasiamiehen verkkosivuilla www.oikeusasiamies.fi.

tehdä rutiinien lisäksi mitään ekstrapaa, kuten jalkautua osastoille ja käydä riittävän usein tapaa-
massa niitä vankeja, jotka on sijoitettu muista erilleen. Myöskään pitkäaikaisvankien säännöllisiä
terveystarkastuksia, joita VTH:n määräys edellyttää, ei ehditä tehdä.

Tarkastuksen aikana keskusteltiin siitä, että ns. hiljaiset vangit voivat jäädä huomioimatta, jos
terveydenhuollon ammattihenkilöillä ei ole aikaa käydä vankiosastoilla ja tapaamassa erilleen
sijoitettuja vankeja. Vaikka vanki ei haluaisi tavata tai hänellä ei olisi asiaa terveydenhuoltoon,
voi hänelle tulla jossain vaiheessa tähän tarve ja kynnys ottaa yhteyttä terveydenhuoltoon voi
madaltua, jos siellä työskentelevien kasvot ovat tulleet tutuiksi.

*Poliklinikalta todettiin, että vankilassa on paljon tutkintavankeja, jotka on sijoitettu oikeuslaitok-
sen määräyksestä erilleen muista. Heille kaikille tehdään tulotarkastus ja ohjeistetaan olemaan
yhteydessä tarvittaessa terveydenhuoltoon. Poliklinikalta pyritään käymään katsomassa eril-
leen sijoitettuja mahdollisuuksien mukaan. Kaikki vankilan määräämät eristetyt käydään katso-
massa päivittäin, jos niistä tulee tieto poliklinikalle.*

5 Apulaisoikeusasiamiehen toimenpiteet

Apulaisoikeusasiamies saattaa edellä kohdassa 4 esittämänsä kannanotot tarkastushavain-
noista ja suosituksista Vankiterveydenhuollon yksikön Pyhäselän poliklinikan tiedoksi. Polikli-
nikkaa pyydetään ilmoittamaan 12.4.2019 mennessä, mihin toimenpiteisiin kohdassa 4.6 to-
dettu terveystietojen salassapidosta on johtanut.

Apulaisoikeusasiamies saattaa kohdassa 4.4 esitetyn, joka koskee tulohaastattelulomakkeen
sisältöä, Vankiterveydenhuollon yksikön johtajan tietoon.

Pöytäkirja toimitetaan tiedoksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle, Sosiaali- ja terveysalan
lupa- ja valvontavirastolle ja Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle.

Pöytäkirja tullaan julkaisemaan oikeusasiamiehen ulkoisilla verkkosivuilla.

Pöytäkirjan vakuudeksi

lisa Suhonen
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri